

Szigetvár emlékezete

A Habsburg-birodalom iránt nem épp baráti érzelmű Richelieu bíboros, tán a valaha élt legnagyobb francia államférfi, így emlékezett Szigetvár 1566. évi ostromára: *Zrínyi Miklós és katonái a pusztulástól az egész európai civilizációt mentették meg*. Az erősen túlzó kijelentés – és sok hasonló – példázza a megkönynyebbülést, mely a kontinens vezetését évszázadokkal később is befolyásolta.

Persze nincs nép, mely az érdemet elsősorban ne saját magának tulajdonítaná. Dél-Franciaország tengerparti települései, az itáliai városállamok, Velence, Ausztria, a Német-római Birodalom s a lengyel nemesi köztársaság az iszlám elleni harcból ugyancsak kivette a részét. Kamieniec 1672. évi pusztulása a lengyelek Szigetvára. A IV. Mehmed szultán és Szelim Giráj krími kán vezette török-tatár-kozák had a sziklaerődöt két hét után bevette, mert Potocki hetman és Lańckoronski püspök feladták. Az ostromot Henryk Sienkiewicz 1888-ban így idézte fel: *A lengyelek keble egymaga fogta fel az Európára zúduló áradatot. Tíz esztendővel később pedig III. János (Sobieski) király őfelsége Bécs alatt porrá zúzta a török hatalmat*.

Brne Karautić horvát reneszánsz költő Szigetvár elestét már 1584-ben hőseposzba foglalta, mely a poéta, katonai szakíró és hadvezér Zrínyi horvátul és magyarul írott *Szigeti veszedelem* című munkája alapjául szolgált. Ivan Zajc 1876-ban komponált operája mellett a zenében, a képzőművészetben és a literatúrában se szeri, se száma az ostromról és Zrínyi áldozatvállalásáról születő műveknek. Az egyetlen időtálló alkotás a dédunokáé, éppúgy, ahogy Gárdonyinak a másik jelentős haditettét megjelenítő írása: az *Egri csillagok*. Előbbi szinte emlékművé kövült, utóbbi az „ifjúsági irodalom” kategóriájába süllyedt.

Nincs ebben semmi meglepő.

Az olvasók leggyakoribb eledele a könnyen emészthető éték. Ami tartalmas és fűszeres, vagyis a tanulság és a katarzis más kérdés; odáig kevesen jutnak. Eger, Szigetvár, Gyula, Nógrád, Veszprém, Lippa, Jenő és más várak, más küzdelmek fényei és árnyai az emlékezés során nem egyformán érvényesülnek.

A dicső múlt a kismestereket elvakítja, a nagyokat megvilágosítja. Ez áll a históriára nézve is. A szépirodalom hajlamos a heroizálásra – vagy a sivár és hamis deheroizálásra –, míg a történettudomány szeret bibelődni a részletekkel. Így aztán időről időre elhanyagolja a nagy egészt. Ám a török hódoltság hosszú korszakának alapműve, Hegyi Klára *Egy világbirodalom végvidékén* című, 1976-ban megjelent kötete az eseményeket átfogóan láttatja. A könyv a monográfiák közt elsőként állapítja meg: *Magyarország az oszmán birodalomból nézve is végvidék volt.* Ezért ebből a munkából és a hűvösen tárgyilagos Pálffy Géza legújabb kutatási eredményeiből próbálok kiindulni, hogy sem a Richelieu-féle lelkendezés, sem az álobjektív lebecsülés hibájába ne essek. Mindezeket Szelaniki Musztafa török történetíró, a szigetvári események tanúja sem követte el, miközben Zrínyiéről így írt: *Oroszlánokként harcoltak.* Később Ibrahim Pecsevi és Musztafa Dzselaádzade hasonlóan fogalmazott, mert az ostrom s annak során Zrínyi és a szultán halála a török írástudók emlékezetébe éppúgy beleégett, mint a magyar, a horvát és a német tollforgatókéba. Utóbbiak a dicsőtés mellett attól sem riadtak vissza, hogy Gyula 1566. évi bevételekor a birodalom közvéleményét hamis híresztelésekkel traktálják, miszerint a szultán sógora, Pertev pasa az ostrommal felhagyott, a vár megmenekült.

Annak idején két nagy ellenfél: Habsburg Ferdinánd és Szulejmán feszültek egymásnak, majd II. Miksa és II. Szelim békét kötöttek. A fegyvernyugvás oka egy felismerés: a császár képtelen összefogni a magyar és nyugat-európai erőket, míg a padisah sikeres hadjáratait az irdatlan távolság akadályozza. A hatalmi érdek és a megosztottság – éppúgy, mint napjainkban – természetes velejárója a kontinens történetének. Már-már feledésbe merül, hogy Szulejmán szövetséget kötött I. Ferenc francia királlyal, aki a Habsburgok gyöngítése végett minden eszközt megengedhetőnek tartott. Pénzt és hadi eszközöket bocsátott a fényes Porta rendelkezésére, miközben a Szentszék hú fiaként népszerűsítette magát. Esztergom 1543. évi ostromakor a támadásban részt vett egy teljes francia tüzér-üteg is. Pápai tiltás ellenére gallok, olaszok és a spanyol inkvizíció elől menekült zsidók segítségével sikerült megteremteni a korszerű török fegyvergyártást. Amit az oszmánok nem voltak képesek előállítani, a franciák a genovai hajóhaddal szállították az égei tengeri kikötőkbe és Sztambulba. Ciprus lerohanása után az oszmán célnak: a Földközi-tenger uralmának a Habsburg don Juan D’Austria 1571-ben Lepantónál aratott diadala egyszer s mindenkorra véget vetett, csak-hogy arra öt évvel Szigetvár ostroma után került sor. Mindezeket azért érdemes feleleveníteni, mert egyeseket még egy négyszázötven éve lejáratott esemény is hamisításra, legalábbis annak átértelmezésére sarkall. A história már csak olyan, hogy az egykori ellenfelek és szövetségesek kezdettől fogva más-más szemszögből közelítenek hozzá. Sose volt egyforma a honvédő magyarok és horvátok, a hódító oszmánok, a német birodalmi, az ausztriai és a cseh-morva rendek felfogása, nem szólva a katolikus-protestáns, illetve a „kuruc-labanc” szemléletről.

Nehézség ide vagy oda, a török a bécsi aranyalma, azaz Kizil elma elfoglalásáról nem tett le. Ennek kapcsán idézi Fodor Pál akadémikus Szulejmán híres

példabeszédét: „A padisah a Díván elé terítettett egy óriási szőnyeget, közepén egy almával. Majd rákérdezett az ulémákra: van-e köztük, aki felveszi az almát anélkül, hogy a szőnyegre lépne? A dolog nyitjára egyikük se jött rá. Ekkor Szulejmán odalépett, és nekiállt feltekerni, végül felvette az almát, és így szólt: helyesebb a gyaurokat apránként felmorzsolni, mint földjüket egyszerre elözönlöni. Mert ha vereséget szenvedünk, mind föllázadnak, és ellenünk támadnak.” Jóval korábban Oláh Miklós esztergomi érsek Rotterdami Erasmusnak írott levelében így fogalmazott: „A török igen hatalmas ellenség... Míg a birodalom fejedelmei készülnek ellene, képes az egész tüzelt-vassal elpusztítani. Félek, hogy a német fejedelmek viszállyai és nemtörődömsége miatt épp a mi korunkban valósul meg azáltal, hogy a török egészen Kölnig jut, és ott kell leüldözni.”

Az expanzió elsődleges akadálya előbb Kőszeg, majd Szigetvár. Bár elestek, az ostromlók nem jutottak tovább, ugyanakkor az addig lendületes terjeszkedés végzetesen elakadt. Jóllehet Pannónia csupán a felvonulás útjába eső akadálynak minősült, közel százötven évig tartotta magát. Egy diadal: Eger és két bukásában is lelkesítő példa a „legmagyarabb század” alapjainak bizonyult. Irodalmunk Tinódi Lantos Sebestyéntől és Bornemisza Pétertől Balassi Bálintig, Forgách Ferenc püspökig, Gyulaffy Lestárig és Wathay Ferencig az ellenállókat nem győzte magasztalni és helytállásra buzdítani. Jóval Zrínyi halála után Pálffy Miklós gróf, Győr visszafoglalója szavait Pecsevi Ibrahim török krónikás jegyezte fel: *Mi a muzulmán népet mostanáig olyan doboznak tartottuk, melyet elődeink nem mertek felnyitni, mert azt mondták, telis-tele van kígyókkal, százlábú férgekkel, skorpiókkal, s ha a dobozt felnyitnánk, országunkra kiáradnának, s a népet megölnék.*

A török számára a Szigetvár elestét közvetlen megelőző események sem voltak igazán biztatók. Arszlán budai pasa az érkező Szulejmánnak Várpalota elpusztításával akart kedvezni, csak hogy az erődöt Thúry György megvédte. Arszlán csúfosan visszavonult, mi több, Tatát és Veszprémet is elvesztette (utóbbit a hírneves rátóti Gyulaffy László, palonyai Magyar Bálint és Eck zu Salm osztrák generális foglalták vissza). A kudarcért a padisah a pasát lefejeztette, ahogy az egy despotikus rendszerben szokás. A diktátum az oszmán társadalmi felépítménynek egyszerre volt ereje és gyöngesége. A lassú hanyatlás Szulejmán halálával és a rettenetes szigetvári török véráldozattal kezdődött, ami a kortársak számára hamar nyilvánvalóvá vált. Ismét érdemes az akkor még nem patetikus és főleg nem búsmagyar költészetre, a vitézi énekekre s a korszak emlékirataira és levelezésére hivatkozni.

Históriás érdekesség, hogy Szigetvárrott egy szerb és egy horvát ütközött egymásnak: Szokollu Mehmed nagyvezír, a hadjárat tényleges irányítója és Zrínyi Miklós, azaz Nikola Subić Zrinski. Előbbi az oszmán birodalom sajátos példája: bármilyen születésű, bármi alacsony sorból származó személy eljuthatott a legmagasabb tisztségbe is. Szokolovics, azaz Szokollu boszniai szerb közemberből flottaadmirális, Rumélia beglerbégje, három szultán főembere lett. Mindehhez csupán az iszlám hit felvételére, tehetségre és némi szerencsére volt szükség.

A nagyvezír elfogulatlanságára jellemző, hogy az ostrom után ellenfeléről a legnagyobb elismeréssel szólt.

A horvát főúr Zrínyi egy ugyancsak ősrégi horvát família sarjával, Frangepán Katalinnal kötött házasságot, Ferdinánd király szolgálatába állt, majd részt vett a török által ostromlott Bécs védelmében, Pest alatt felmentette a birodalmi hadakat, végül Horvátország bánjává nevezték ki. Már az első évben jelentős diadalt aratott Somlyónál, ahol maga is súlyosan megsebesült. Ferdinánd neki adományozta az egész Muraközt, Csáktornyával és Stridóvárral. Előbbit tette birtokközpontjává, a Szentkorona tagja lett, és címerbővítésben részesült. Ezt követően tekintette magát inkább magyarnak, mint horvátnak. Olyannyira, hogy a horvát rendek fölpanaszolták, miszerint a Magyar Királyság javára háttérbe szorítja saját népe érdekét. A vád Zrínyit föltöbb elkeserítette, de korántsem hátráltatta. Kitartott Ferdinánd és Magyarország mellett. Attól sem riadt vissza, hogy az őt és János bátyját árulásra rávenni igyekvő Hans Katzianer grófort egy vacsora során megölesse. Neki köszönhető Szigetvár első ostromának meghiúsítása, ugyanis a törököt előbb Kostajnicánál verte szét, majd a Stancic Márk által védelmezett erősség felmentése során Babocsa alatt újabb győzelmet aratott.

Stancic (Horvát) Márk 1566-ban sikerrel védte a mocsárvárat Hadum Ali budai pasával szemben. Zrínyi a vezetést az ő halálakor vette át. Korábbi győzelmeinek se szeri, se száma: 1545-ben a Kulpa vidékén legyőzte Uleman pasát, 1552-ben Marusevácnál megmentette a hátráló horvát hadakat, 1554–55-ben Boszniában portyázott, 1556-ban visszafoglalta Korotnát, 1562-ben megverte a túlerejű Arslán pozsegai szandzsákbéget, végül megerősítette Szigetvárt. Egyetlen téves döntése az Újváros megépítése, mert az gyöngítette a falakat övező természetes akadályokat. Ugyanakkor 1566 tavaszán hiába kérte a Haditanácsot, hogy az őrség létszámát hatezer főre egészítse ki. Küldtek pár német pattantyúst, de pénzt, élelmet nem. Zrínyinek muraközi és Vas megyei birtokairól kellett a várba ezer forint értékű húst és gabonát szállíttatnia, hogy az ostromot felkészülten fogadják. A falak közt vasfegyelmet tartott; egy katonáját például felakasztatta, mert kardot rántott a felettesére. Még a konyhai kiadásokról is részletes jegyzék készült, beleértve, mikor mi kerül a főkapitány asztalára.

Addig sok víznek kellett lefolynia a Dráván. Vélhető, a renegát Katzianer megöletését Ferdinánd nem bocsátotta meg. Zrínyit leváltotta horvát főkapitányi tisztéről, utódának, Lenkovics Jánosnak tízezer fős erősítést küldött, ám a hőst nem támogatta. Erre báni megbízatásáról is lemondott, ám a harcról esze ágába se volt lemondani. Noha a császár és generálisai nem pártfogolták, inkább akadályozták, 1566-ban a Segesd várát ostromló törököt ismét szétverte. Frangepán Katalin halála után második feleségével, a cseh Rosenberg Éva grófnővel folytatott német levelezéséből kiderül, milyen nehézségei támadtak. Többek közt azért, mert a drinápolyi béke során vállalt adófizetést élesen ellenezte. A sarcot nemhogy meghunyászkodónak, abszolút eredménytelennek tartotta, az udvar azonban számolt: évi harmincezer arany mégiscsak kevesebb a felszabadító hadjáratához szükséges másfél-két millió rajnai tallérnál.

A Szulejmán által három részre szakított Magyarország hódoltsági területén, majd Erdélyben Szapolyai János özvegye, Izabella királynő évi tízezer aranyat fizetett. Minthogy a Buda felszabadításáért indított, az „asszony-katona” Brandenburi Joákim herceg vezette hadjárat kudarcba fűlt, a harács nemhogy megszűnt, tovább hízott. Ráadásul elveszett egy tucat jelentékeny erősség, köztük Szekszárd, Fejérvár, Tata és Esztergom, majd Mehmed budai beglerbég bevette Simontornyát, Visegrádot, Nógrádot és Hatvant. Ezek után Habsburg Ferdinánd a békéért a nagyvezírnek újabb harmincezer aranyat küldött. Az is az igazsághoz tartozik: a császár ráébredt, hogy az oszmánok feltartóztatása csak is a Luxemburgi Zsigmondéhoz és Korvin Mátyáséhoz hasonló végvárrendszer kiépítésével lehetséges, s ahhoz legalább átmeneti fegyvernyugvásra van szükség. Ám a stratégiai cél már nem a Magyar Királyság védelme, hanem a török erők elaprózása és előrenyomulásuk lelassítása. E törekvés áldozatául esett az országlakosok több mint egyharmada a tizenöt éves háború (1591–1606) során és a későbbiekben, míg a hódítókat nagy nehezen sikerült kivenni. Mindezekről azonban nem csupán a Habsburgok tehetnek. A kuruc szemléletű magyar történeti irodalom a bécsi hadilevéltárban kutakodó Takáts Sándor piarista szerzetes és mások nyomán hajlamos megfélekedezni arról, hogy királyi várainkat jól-rosszul az uralkodóház, pontosabban a német birodalmi, az osztrák és a cseh-morva rendek hadi megajánlásai, olykor a Szentszék adományai tartották fenn.

A küzdelmet Mohács s különösen Szigetvár után az a felismerés mozgatta: akkor lehetünk egységesek, ha van kitől-mitől különbözni. Annak ellenére, hogy az összefogást a hullámozó harcok közepette önérdék és árulás egyaránt akadályozta. Egy nemzet úgy válhat önmagával azonossá, ha támadói ellen a háborút nem adja fel. Támadókról, nem hasonló kultúrák együttműködő tagjairól vagy életveszedelem fenyegette üldözöttekről van szó. A befogadás feltétele – előbb a kunoké, majd a felvidéki és az erdélyi szászoké, később a sváboké, az oláhoké és a Cernojević pátriárka vezette szerbeké – a betagozódás volt, művelődésük és szokásaik megtartása mellett. A betelepítést a gyéren lakott területekre népesedési, gazdasági és katonai szükségszerűségek igazolták. Csakhogy ami a középkorban és az újkorban a vallás és a rendi hierarchiába illeszkedés, manapság az a képviselői demokrácia tisztelete, egyház és államhatalom szétválasztása, a nők egyenjogúsága, munkahelyi alkalmazkodás és sok egyéb; vagyis az a helyzet, amelybe az európai társadalmaknak hosszú évszázadok során sikerült eljutniuk.

Szigetvár előtt és azután még soká élet-halál harcot kellett vívni, mert a despotikus oszmán rendszer és a rendi gyűlésre, a törvényekben rögzített vagyon- és jogbiztonságra, valamint a földbirtok örökölhetőségére épülő késő feudális társadalom kibékíthetetlen ellenségekként küzdöttek egymással.

A történelmi fejlődés lassú, megtorpanásokkal és visszarendeződésekkel vegyes folyamatát még egyetlen népnak, egyetlen kontinensnek sem sikerült felgyorsítania. Győzelmek és kudarcok mind azt példázzák, idő kell ahhoz, hogy

egyének, családok, kisközösségek és nemzetek felismerjék, miben érdemes megegyezni, s miben kell megtartaniuk önállóságukat.

Így volt régente – és így van ma is. Csakhogy napjainkban a gazdasági és katonai kényszer nem áll fenn. A demográfiai utánpótlás más kérdés: azt a mohó fogyasztás, a felelőtlen individualizmus és a politikai tehetetlenség okozza. A késő középkori magyarság írástudói végromlástól tartottak, de mitől félnének manapság, amikor fegyver sem kell a muszlim hódításhoz? Szigetvár tanulsága nem válhatott időszerűtlenné, mert a legújabb kori események nem hagyják. „Multikultúra” jócskán létezett a régmúltban is, nem szólva a magyarországi autonómiák többé-kevésbé önálló szigeteiről: az erdélyi és felvidéki szász városokról, a szabad királyi településekről, a felszabad mezővárosokról, a jászkun kapitányságról, a délvidéki bánóságokról, Horvátország önálló nemzetgyűléséről, a hajdúkról és a szerb grancsárokról (határőrökről). Ámde ott és akkor az összes versengő, gyakran ellenséges nemzet és vallási közösség keresztény alapokon állt. Tudták, miben különbözik a kizárólagosságra törekvő Iszlám a jézusi szellemiségtől, a katolicizmustól és a hitújító protestáns felekezetektől.

Bizánc ostromakor, Várna alatt, Rigómezőn, Mohácson, Szigetvárt, Cipruson, Rhodoszon, a Földközi-tengeren, Ukrajnában Kamieniecnél s mindenütt az elhúzódó háborúk nyomán a török célja egyértelmű volt: az összes nemzetet belekényszeríteni az ummába, az iszlám világközösségbe. Lehet ostobán tagadni, de a törekvés mit sem változott. Legföljebb egyvalami: a próféta vallása szétesett. Szunniták, síiták, vahabiták, szalafiták, önjelölt kalifák, mullahok, imámok, ayatollahok, továbbá törökök, kurdok, arabok, afgánok, pakisztániak vívják gyilkos küzdelmeiket Allah nevében, a népirtástól se visszariadva. Idő kérdése, hogy megvívják Európában is. Az meg a rendőrállam s egy kontinentális polgárháború veszélyét idézi fel.

Nem véletlen, hogy az oszmán hadsereg elitje: a janicsárok ideológiai képzését bektasi dervisekre, vagyis a legharcosabb szektára bízták. Laktanyáikban a fanatikus vallási oktatás még a fegyvergyakorlatoknál is fontosabb volt. A felkészítés a háborúra a muszlim világban ma is a kisgyermekes uszításával kezdődik, egyúttal áttevődik az európai nagyvárosok zárt negyedeibe, ahol a mecseteket gyűlölködő hitszónokok uralják.

Tehetetlenséggel vegyes álszent sápiózás: ez jellemezte a királyok és pápák, vagyis az európai vezetés egy részét négyszázötven évvel ezelőtt is. S ez a padisahnak, ahogy a törökök nevezik: törvényhozó nagy Szulejmánnak alaposan megkönnyítette a dolgát. A szultán megítélése saját korában is hódolatteljes volt, ma pedig a török história legjelentősebb személyiségének tekintik.

Az volt.

Szulejmán az oszmán dicsőség megtestesülése, s nem csak hadvezérként és a birodalom gyarapítójaként. Legalább annyira tartják jogtudósként, költőként, műpártolóként, a gazdaság fejlesztőjeként s a félhold legbölcsebb és legméltányosabb vezetőjeként. Sok száz gazelje, vagyis e sajátos versformában írott költe-

ményei a török irodalom gyöngyszemei, az ottani iskolák kötelező olvasmányai. Politikáját tekintve azt tette, amit kora összes uralkodója: igyekezett a lehető legszélesebbre tágítani hatalmát és vallási befolyását. Ugyanakkor a hitet, mint hatékony szellemi fegyvert Róma, a terjedő reformáció és annak számos elágazása a muszlimokhoz hasonlóan tűzzel-vassal igyekezett érvényre juttatni. Ám a kereszténységre hivatkozás mellett a nyugati (és a magyar) döntéshozók jó részét akkor sem ideológiai-erkölcsi megfontolások, hanem egyéni érdekek és kisszerű ellentétek motiválták. Az eltökélt, egyetlen akaratnak engedelmeskedő törökök e tekintetben óriási fölényben voltak, nem szólva a XVI. században még egységes Iszlámról és a hadvezetés egyértelmű céljairól. Később került sor a Díván hatalmi harcaira és a janicsárlázadásokra, melyek a fogyó félhold Magyarországgra vetülő árnyékát elhalványították, majd lépésről lépésre eloszlatták. Ahhoz azonban Szigetvárra, majd sok kis szigetvárra volt szükség.

Maga az ostrom a kitartás jelképe.

A szultán százezres hadserege 1566. augusztus 6-án kezdte megvívni a Dél-Dunántúl legjelentősebb erősségét. A vár kerek harminc nap után esett el, ami a 2800 fős védősereget tekintve világra szóló teljesítmény. A történettudomány máig vitatja, az eredeti cél Bécs vagy Eger volt? – mindenesetre tény, hogy Szulejmán az ifjú János Zsigmond erdélyi fejedelemmel létrejött nándorfejérvári találkozója után indult Szigetvárra. Zrínyinek abban az évben sikerült visszafoglalnia Siklóst. Esélyesnek tűnt, hogy a törököt visszaszorítja a Dráva mögé, megakadályozva, hogy Nyugat felé újabb területeket hódítson meg. A padisah döntését ez is befolyásolhatta.

A hármas tagolású erőrendszer korszzerű olaszbástyák védték, melyek a mo-csárban különálló szigeteket képeztek. A támadóknak végül a vizek lecsapolásával sikerült a falak alá jutniuk, de a vár állta a szüntelen ágyútűzet és a török meg-megújuló rohamát. Szokollu Mehmed nagyvezír a kudarcok nyomán alkudozásba bocsátkozott, mi több, Zrínyinek Horvátország koronáját is kilátásba helyezte. Ám a főkapitány nem tágított annak ellenére, hogy tudta, felmentésre nem kerül sor. A Győr alatt állomásozó jelentékeny császári és magyar erők tétlen vesztegeltek, bár az ostromnak jó eséllyel véget vethettek volna. A birodalmi hadvezetés később a Bécsi-medence védelmére hivatkozva mentegette magát. Nem zárható ki, hogy a cseles török híresztelés valóban megtévesztette a Haditanácsot – nem az első eset lett volna –, csakhogy a győriek még elterelő hadmozdulatokra sem vállalkoztak, röviden: Zrínyit magára hagyták.

A szeptember 6-ai végső roham során az ostromlók erős ágyú- és puskatűz fedezetével hadrendbe álltak, csakhogy a támadást megelőzte a várbeliek kirohanása. Zrínyi mindösszesen hétszáz katonájával a törökre rontott, és addig küzdött, míg a zászlóalj egy szálig elesett. Az oszmán veszteség legalább huszonötezer fő volt, egyebek közt azért, mert a főkapitány ügyes időzítéssel felgyújtatta a lőportárat. A robbanás százával pusztította a bevonuló sereget. Maga Szokollu Mehmed nagyvezír is csaknem a lángok közt lelte halálát. Az égő várban ezután is folyosóról folyosóra, helyiségről helyiségre folyt a küzdelem, míg

a falak közt egyetlen élő magyar és horvát harcos se maradt. Az összes német pattantyús, a csekély birodalmi támogatás képviselői is odavesztek.

A költő Zrínyi eposzában dédapja kardjának tulajdonítja Szulejmán halálát, ami nem más, mint költői eszköz. A padisahot magas kora és a fáradságos utazás ölte meg. A hadjárat ezzel véget ért, Bécs megmenekült, Szokollu Mehmed beérte a győzelmi jelentéssel, majd a sereget visszavezérelte Sztambulba. Szulejmán halálát hetekkel később, II. Szelim trónra lépésekor jelentették be.

Török forrásokból tudjuk – ha nem a virágos keleti túlzások egyike –, hogy a pompás török felvonulásra válaszul Zrínyi a vár középpontjába egy óriási keresztet állíttatott, a falakra vörös posztót húzatott, majd néhány bástya tetejét fénylő ónnal vonatta be. Az meg egy népi versezetből maradt ránk, hogyan búcsúzott feleségétől és György fiától: *Édes jó fiam, te magad is jól tudod, hogy Szigetvárt fejemet veszttem...* Ifjabb Zrínyi Csáktornyán maradt. A Szigetvárra vonuló sereg György elrablását ugyan megkísérelte, de csak egy dobost és egy kürtöst sikerült elfogniuk. Apját azonban a kitöréskor lelőtték, fejét vették, és lándzsára tűzve Budára küldték, hogy a pasa továbbítsa Bécsbe. Utolsó óráiról Ibrahim Pecsevi így írt: *Díszruhát öltött, zsebébe száz aranyat rakogatott, hogy annak jusson, aki végez vele.* Az ostrom szemtanúja, Szelaniki Musztafa szerint: *Zrínyi fejébe csapta aranyos-ezüstös bársony süvegét, s a mellén aranylánccal, kezében aranyozott kardjával rohamra indult.* Ugyancsak Szelanikitől tudjuk, az ostrom egyetlen túlélője, Črnko nevű kincstárnok a nagyvezír kérdésére így felelt: *Zrínyinek százezer magyar forintja, ezer arany pohara és több más értéke volt, de mindezeket emberei közt szétosztotta.*

A történeteket nemcsak a kegyelet okán szükséges felidézni, hanem azért, hogy legalább saját történelmünkben okuljunk, és ne lépjünk folyvást ugyanabba a zavaros folyóba. Az emlékezés Szigetvár ostromára és Zrínyi halálára legyen a résztvevők objektív értékelése. Szulejmán szultán, vele huszonötezer török is ott vesztette életét, szemben kétezernyolcszáz magyarral, horváttal és pár tucat német pattantyússal. Hőstettet az utóbbiak hajtottak végre, nem a nyomasztó túlerejű oszmánok. Ha pedig Szigetvár ott valóban előkerül a padisah türbéje, az nem elhalványítja, hanem fölragyogtatja a hazájukért életüket áldozók bátorságát.